

զայրացած պտտվում էր Անտի սայլը: Տերը հինգ տարվա ընթացքում այնպես էր վարժվել սայլին, որ գրեթե չէր զգում իր անոտք լինելը: Մարտի դաշտում պայթած ականը ածելու նման ազդերից կտրել-տարել էր զույգ ոտքերը: Նա հենակներին չէր վարժվել, հրաժարվել էր ազդերը կաղապարի նման սեղմող պրոթեզներից ու սայլ էր սարքել իր համար: Տղայի ինքնագլորի ռետինապատ անիվները հանել, գցել էր իր ձեռքով սարքած սայլի տակ: Նստում էր վրան, ոտքերի մնացած մասը կապում, ամրացնում սայլին և տեղաշարժվում էր ամենաուժեղ վագորդից էլ լավ:

-Ի՞նչ ա ասում,-խոսքը կիսատ թողնելով իրենց մոտեցող Հաստաբագուկին դիմեց նա:

-Հե՛ջ: Ասում է՝ որ խոստացել է, ուրեմն կգա:

-Գեներալ է բա՞,-փնչացրեց Անտը:

-Գեներալ է, բա ի՞նչ է,-պագելով նրան պատասխանեց Չորչորուկը: Նա Անտի հետ խոսելիս միշտ պագում էր: Մի տեսակ անհարմար էր զգում վերնից խոսել հետը: Համ էլ թվում էր, որ եթե չպագի, իր խոսքն Անտի գլխավերևով կթռչի, ուրիշ տեղ կգնա ու նրա ականջները չեն լսի:

-Ես էլ մարշալ եմ,-ձեռքը կրծքին խփեց Անտը:

-Բա ո՞նց, մենք էլ՝ պահակախումբ, սայլդ էլ՝ զրահապատ մեքենա,-ծիծաղեց ու կրծքի մեղալը փայլեցրեց ջահել, մորուքովը:

-Չէ, աշխարհն անհավասար է սարքած,-դարձյալ կնոջ ճիշդ հիշելով տնքաց Հաստաբագուկը,-կովելիս ոնց որ բոլորս հավասար էինք: Բայց էս ո՞նց եղավ: Մի մասը մնաց բանակում, պաշտոն-մաշտոն ստացավ: Մենք էլ մինչև ետ եկանք, տեսանք՝ ամեն ինչ իրար մեջ բաժանել, կիսկսել են...

-Ուզում էիր՝ բոլոր կովողները գեներալ դառնայի՞ն: Չեղավ, չէ՞: Որ անձանոթ մեկը լիներ, առաջը գլուխ կծռեի՞ք: Հիմի վա՞տ է, որ մեր ընկերը մեզ օգնում է: Մեկիդ երեխան ուսման վարձ չունի, մյուսիդ բուժվել է հարկավոր, մեկիդ տեղեկանք է պետք... Գալիս ենք ու չենք ասում՝ ախր էս մարդը գեներալ է: Մարգպետ չէ, Բժիշկ չէ, քոլեջի տնօրեն չէ..., -դարձյալ գեներալին պաշտպանեց Չորչորուկը:

Հետո նստեցին բարդիների տակ, կանաչ խոտի վրա: Ամեն մեկն իր մտքի հետ, յուրաքանչյուրը իր հոգսերից ազատվելու հույսով, ուզվորի նման ձեռքն ուրիշին պարզած: Բարդիներից նրաց գլխին ձյունի նման բամբակ էր մաղվում:

-Անտերը լավ բան լինի, էդքան շատ չի լինի,-տնքաց Հաստաբագուկը:

-Որ լավ բանն էլ շատ լինի, կանհամանա,-նետեց Անտը, ձեռքերը հենեց գետնին, ճարպիկ ցատկով իջավ սայլից, թեք ընկավ հնձած խոտի վրա ու սայլը բարձի պես հարմարեցրեց թևի տակ: Նայեց ծառերին, ամռան արևին ու ծխախոտը փստացնելով սկսեց պատմել.

-Ես որ աչքերս բացեցի հիվանդանոցում, նախ շատ ուրախացա, որ ողջ եմ: Մեջս արյուն չէր մնացել: Ինձ համար կարևորն էն էր, որ ողջ էի: Հետո քայլել ցանկացա, սիրտս սար բարձրանալ ուզեց, հետո կնիկ ցանկացա... Հիմա գիտե՞ք ինչ եմ ուզում: Ասեմ՝ ծիծաղեք: Ուզում եմ ծառ բարձրանալ...

Քրքջացին բոլորը: Հաստաբազուկը՝ բոլորից բարձր: Բայց հանկարծ անտանելի ծակեց սիրտը: Առավոտյան զայրացել էր ու կնոջը նույնիսկ մեքենայով ավտոբուսի կանգառ չէր տարել: Թող գնա՝ ոնց ուզում է, թող անի՝ ինչ ցանկանում է: Հիմա ձեռքը կրծքին դրած պատկերացնում էր, թե ինչպես նա կարմիր շորով, զարդարուն ու երջանիկ, սլանում է դեպի իրեն սպասողի գիրկը: Ասենք հաստատ չգիտի՝ կինն իրո՞ք որևէ մեկն ունի՞, թե՞ այդ ամենը իր խանդոտ երևակայությունն է հնարում: Թե որ հանգիստ նայի՝ կինը որևէ առիթ չի տվել, բայց ո՞վ գիտե կին-արարածին:

-Օ՛Ֆ,-տնքաց նա մենք ենք հիմար, որ սպասում ենք: Նորմալ երկրներում գեներալները նման հարցեր չեն լուծում: Գեներալի գործը բանակն է, իսկ մենք եկել ենք, թե խոտհարք տուր, երեխայիս ուսման վարձը զիջիր, բժշկին ասա՝ ձրի վիրահատի...

-Գործի անունն ի՞նչ է, թող օգնի, էլի,-նետեց Չորչորուկը:

-Գործի անունը գեներալություն է,-սայլը թնի տակ հարմարեցրեց Անտոը,-ասում եմ՝ գա, խնդրեմ, ինձ համար մի լավ սայլ ճարի: Էն փայլուն, արտասահմանյան սայլերից: Էս չոր անտերից հոգնել եմ: Թե ճիշտն ասեմ՝ տղաներից մեկինը մի անգամ փորձեցի, դուրս չեկավ: Շատ է պաշտոնական, մի տեսակ շատ է կտրում հողից, իսկ ես արդեն հինգ տարի է՝ սովորել եմ, որ ձեռքս հողին քսվի: Ոտքս չի քսվում, թող ձեռքս քսվի:

-Համա թե բանի հետև ես ընկել...Հողին քսվի, հող տրորեմ, հո՛ղ, հո՛ղ, հո՛ղ...Էդ՝ հող-հող ասելով չէ՞ր, որ գնացիր, ոտքերդ տվեցիր, Էկար: Հիմի էլ...,-կարծես ինքը կոծի չէր գնացել ու ընկերոջը մեղադրում էր Հաստաբազուկը:

-Ի՞նչ, ի՞նչ...Հիմի էլ ի՞նչ,-մի ցատկով սայլին նստեց Անտոը:

-Հիմի էլ պայմանավորվում ու խաբում են: Մա վիճա՞կ է: Առավոտնից սոված-ծարավ սպասում ենք իրեն: Ինչի՞, մենք օտար ե՞նք: Իրար հետ հաց չե՞նք կիսել: Միասին չե՞նք կովել, իրար հետ չե՞նք տառապել: Ախր մի բռնաբերում լուծելու հարցեր են...

-Կարող է մարդը նախարարություն է գնացել: Հազար հարց կա...

-Տո ի՞նչ նախարարություն,-փրփրեց Հաստաբազուկը,-ես դրա նախարարությունը լավ գիտեմ: Ո՞վ իմանա որտեղ մի փեշ է տեսել կամ մի սեղանի գլխին նստած է:

-Քո ընկերն է,-նախատինքով գլուխը տարուբերեց Չորչորուկը:

-Ընկերս է, դրա համար էլ նեղանում եմ,-փնչացրեց Հաստաբազուկը, որի հոգում հիմա ահագին մաղձ էր կուտակվել և աչքին իր կնոջ հոմանին կարող էր լինել ցանկացած տղամարդ: Հասկանում էր, որ մտածածն անմիտ բան է, բայց ինքն իր վրա չէր կարողանում: Մեկ ուզում էր գրողի ծոցն ուղարկել ամեն ինչ և մեքենան ուղիղ Երևան քշել: Կգնա, նախ հիվանդանոցում կփնտրի, հետո՝ քենու տանը: Թե չգտնի, ուրեմն դավաճանում է: Մեկ էլ սառը բանականությունն ասում էր՝ չէ, կինը երբեք բարձր չի փոխի...

-Թե դու ինչի՞ ես նրան պաշտպանում, չեմ հասկանում,-Չորչորուկին դարձավ նա,-նրան ե՛ս եմ փրկել մահից:

-Հետո՞...Որ փրկել ես, մինչև կյանքիդ վերջը կյանքն ուտելո՞ւ ես:

Չորչորուկը տեսնում էր, որ ընկերոջ հետ ինչ-որ տարօրինակ բան է կատարվում այսօր, բայց գլխի չէր ընկնում: Նա չգիտեր, որ ընկերոջ սրտի մեջ հուսահատություն ու մաղձ է կուտակվում ժամ առ ժամ: Մայր մտնող արեգակին նայելով նա ավելի էր նեղսրտում, գիշերը ո՞նց է մենակ մնալու տանը: Պատերազմից առաջ ավարտեց շինարարությունը: Այն ժամանակ ձեռքը տաք էր ու փողի պակաս չուներ հիմիկվա պես: Հիմա տունը արտասահմանյան թանկարժեք դագաղ է հիշեցնում և գիշերն ի լույս նրա ընդարձակ-սառնությունը հանելու է հոգին: Թե հանդիպեր գեներալին, մի քիչ բենզին կուգեր, կլցներ մեքենան ու կքշեր Երևան, բայց հիմա...

-Իրենք պետ են դարձել, մեր կյանքն են ուտում: Իրենց ի՞նչ կա, ուր ուզեն՝ կքշեն: Ո՛չ բենզինի պակաս են զգում, ո՛չ մեքենայի կարիք ունեն: Էս երկիրն իմն ու քոնր չէ, հիմա իրենցն է: Մենք իրենց ինչի՞ն ենք հարկավոր: Առավոտնից սոված-ծարավ չորացել ենք էստեղ: Չէր գալու, թող զանգեր, ասեր: Կարող է՞ հեռախոսի վարձ պիտի մուծեր:

Հաստաբազուկը վեր կացավ տեղից, մեջքը հենեց պատին: Ցեմենտ-ավազով ծեփված պատը տաք-տաք էր, ու նրան դուր էր գալիս այդ տաքությունը: Չգիտես ինչու այն նմանեցրեց կնոջ չթե շորի տակ թրթռացող ազդրի տաքությանը և արյունը գլխին խփեց: Քանի՞ անգամ էր առաջարկել երեխա վերցնել: Տղա, թե աղջիկ, իր համար միևնույնն էր: Կվերցնեին ու կինն այդպես քարեքար չէր խփի իրեն: Ինքն առաջարկեց, կինը հակառակվեց: Հետո կռիվ եղավ: Իսկական կռիվը սրա դիմաց ի՞նչ է: Սա ուրիշ կռիվ է: Ինքը որքան էլ որ արդար լինի, միշտ պարտված է հեռանում այս կռիվից: Հիմա երբ հիշում է կնոջ թաց աչքերը հոսալիտալում, սիրտը փափկում է: Կուզենար, որ հիմա էլ վիրավորված լիներ: Թեկուզ՝ ոտքը կորցրած, թեկուզ՝ մահամերձ վիրավոր, միայն թե կինը դարձյալ քնքուշ ու բարի լիներ:

Ընկերները լուռ էին, Հաստաբազուկին չէին առարկում: Թե ուղիղն ասեին, Հաստաբազուկը ճիշտ էր ասում: Գեներալն այլևս նախկինը չէր: Կա՛մ հոգսերն էին շատացել, կա՛մ իրենք էին հոգին հանել իրենց անվերջ խնդրանքներով, կա՛մ նախարարությունում գործերն այնքան էլ լավ չէին:

-Է՛, է՛, -ձգեց պատերազմի ժամանակ ցնցակաթված ստացածը, որ բոլորից շուտ էր եկել և փաստաթղթերը ձեռքին սպասում էր: Չէր խոսում, որովհետև խոսել չէր կարողանում: Ուշադիր հետևում էր ընկերների խոսակցությանը, մտքում հակառակվելով կամ համաձայնելով նրանց հետ: Գնացել էր հիվանդանոց, հատուկ մասնագետը փորձել էր նորից խոսել սովորեցնել նրան, բայց նա ընդդիմացել էր, մտքում հազար հայհոյանք տվել: Հո երեխա չէ՞ ինքը: Ախր ամեն ինչ գիտի ու մտքի մեջ խոսում է, ուղղակի բառերն արտասանել չի կարողանում: Զայրացել էր, զայրույթը բառերով արտահայտել չէր կարողացել, բացականչել էր սովորականի նման և թողել, հեռացել էր հիվանդանոցից: Հետո անվարժ ձեռագրով նամակ էր գրել գեներալին, որ հանդիպման ժամանակ հեշտ լինի ու ծառերի տակ, հիվանդության պատմությունը ձեռքին, սպասում էր: Նամակը երկար չէր, գրված էր դպրոցական քառակուսի տետրի

թղթի վրա, ընդամենը մեկ նախադասությամբ. «Ինձ ուղարկիր արտասահման՝ բուժվելու»: Ողջ օրը սպասել էր համբերությամբ, բայց հիմա այլևս չէր դիմանում: Դրա համար էլ վեր կացավ, թափ տվեց շալվարի հետնն ու քայլեց:

-Ո՞ւր,- հետևից ձայն տվեց Հաստաբազուկը:

-Է՛, է՛,-դժգոհ մզզաց ցնցակաթված ստացածը, մատով ցույց տվեց մայր մտնող արևը, կռացավ, անցավ ուղեփակոցի տակից և քայլեց մի քիչ գայթելով ու անհաստատ:

-Ի՞նչ պակաս գեներալացու է,-անկոթ ծխախոտը փստացրեց Անտոն ու սայլակը հրեց դեպի պահակետի դուռը: Գլուխը ներս մտցրեց ու դիմեց զինվորին,-մի զանգիր շտաբ կամ ուրիշ տեղ, իմացիր՝ կգա՞...:

Զինվորը ճպճպացրեց աչքերն ու բացասաբար շարժեց գլուխը:

-Ես իրավունք ունեմ միայն հերթապահ սպային հարցնելու, իսկ սպան ասաց՝ չգիտե:

-Թյո՛ւ,-գայրացավ Անտոն ու սայլակը կատաղությամբ հետ հրեց,- ա՛յ քեզ գեներալ:

Նախքան ոտքերը կտրվելը ինքը ինքնաձիգի առաջն էր արել թշնամու տասներկու զինվորի, բերել, հասցրել էր իրենց դիրքերն ու չէր վախեցել: Պատահել էր՝ անցել էր թշնամու թիկունքը, առանց ահ ու վախի ուսումնասիրել դիրքերը և անվնաս ետ էր վերադարձել, բայց հիմա անգործությունից չգիտեր՝ ինչ աներ: Իրենց ընկերը, արդեն քանի անգամ խաբում է իրենց: Իրեն՞ք են մեղավոր, թե՞ կյանքը, դժվար է ասել: Հիմա ընկերների մեջ ավելացել է քծնողների թիվը: Մտածում են մի բան, ասում՝ բոլորովին այլ բան: Վախենում են մի անպատեհ խոսք ասեն, գնա, ընկնի գեներալի ականջն ու նա այլևս չընդառաջի: Ուզեց դժգոհել, բայց լեզուն առավ ատամների տակ ու սայլը քշեց, գլուխը կռացրած անցավ ուղեփակոցի տակից ու գնաց:

Հաստաբազուկը մնաց նստած: Գլուխը կախել էր ծնկների վրա ու տնքում էր: Մի քիչ այն կողմ, մթնշաղի մեջ գրաստի սովոր համբերությամբ սպասում էր հնամաշ ավտոմեքենան: Նա ուզում էր տեղից վեր կենալ, բայց անելիքը չգիտեր: Տուն գնալ չէր ուզում, մարդու երես տեսնել չէր ցանկանում: Պահակետի լուսամուտից լույսը ցայտում էր ծառերի վրա: Լուսավորված տեղում հնձելուց հետո երկրորդ անգամ կանաչող խոտը մի քիչ դեղնավուն էր: Գետնից նեխած տերևի, փոշու և նորածիլ խոտի խառը հոտ էր գալիս: Նրան թվում էր, թե գեներալն իր կնոջ հետ մի տեղ քեֆ է անում: Այդ միտքը ոչ մի կերպ ուղեղից հանել չէր կարողանում, դրա համար էլ վեր կացավ ու քայլեց դեպի մեքենան: Ավելի լավ է՝ քշի մի կողմի վրա, թեկուզ «նիսյա», մի լավ խմի:

-Էլ չե՞ք սպասում,-հարցրեց պահակետի զինվորը:

-Ո՞ւմ:

-Գեներալին:

-Քո գեներալի էլ...,-նետեց Հաստաբազուկն ու գազ տվեց:

...Քիչ անց զրնգաց պահակետի հեռախոսը: Զինվորը վերցրեց լսափողը, զգաստ կանգնեց ու զեկուցեց:

-Գնացին, պարոն գեներալ...Այո, բոլորը...Լսում եմ՝ բացել ուղեփակոցը:

Բարձրացավ ուղեփակոցը և մեծ արագությամբ դեպի մայրաքաղաք սլացավ նաև զեներալի զրահապատ ավտոմեքենան: